

"İnsan"ı Anlamak

İçeriği Yazan: [Mehmet Ali YAZICI](#) [1] Zaman: Paz, 13/06/2010 - 18:30

Yazar: Mehmet Ali Yazıcı

İnsanlık tarihi aynı zamanda insanı anlamanın ve "insanlaşma"nın da tarihidir. İnsanlaşma ise insanın kendini anlama arzusu, tanıma ve tanımlama çabasıyla başlayan bir süreçtir. Bu süreç, insan türünün ortaya çıkmasından bu yana devam etmektedir, çünkü insanı anlamaya/tanımaya/tanımlamaya yönelik kesin bilgilere henüz ulaşılabilmiş değiliz. **"İnsan nedir?"** sorusu tarihin hemen hemen her döneminde, özellikle sosyal bilimlerin konusu olmuş, birçok filozof ve düşünür bu soruya anlamlı yanıtlar bulmaya çalışmışlardır.

Gramsci, "İnsan nedir?" sorusunu sorar ve bu soruyu şu şekilde yanıtlar: "Aslında şunu sormak istediğimizi anlarız: İnsan ne olabilir? Bu ise, kendi kaderinin efendisi olabilir mi, kendini yaratabilir mi, kendi hayatına biçim verebilir"

mi anlamına gelir. Öyleyse insan bir süreçtir ve tam olarak kendi edimlerinin sürecidir diyelim."

İnsan bir süreç olduğuna göre insan bilgisine tam ve kesin olarak ulaşmak da mantıken mümkün değildir. Bu nedenle sosyal bilimler insanı tanıma ve anlama konusunda **"insan, kendini yorumlayabilen bir varlıktır"** tanımı üzerinden hareket etmektedirler. Bu soru aynı zamanda felsefenin de sorusudur. Çünkü felsefe, tarih boyunca **"varlıkla düşünce"** arasındaki ilişkiyi kendine konu edinmiştir.

Sosyal bilimler arasında yer alan psikoloji ve psikolojinin uygulama biçimi olan psikiyatri ise **"insanın bilinebilirliği ve değiştirilebilirliği"** iddiasını ileri sürmektedir.

İnsan tarafından oluşturulan bilimler ailesi içerisinde (**A.J.Ayer**'in hayli ünlü makalesinin adıyla belirtecek olursak, **"bilim öznesi olarak insan"** görüşünün toplum bilimler için yalnızca olası değil aynı zamanda tek itibarlı amaç olarak görülmesi) psikoloji ve psikolojinin uygulama alanlarından biri olan psikiyatri, **"insan bilgisini üretmekte, hem de bu bilgilere dayalı olarak insanı yorumlamada bilimsel yaklaşımın temelini oluşturduğu"** iddia edilmektedir. Bu bilimlerin etkinlik alanları ve çabaları, bir başka insanı yorumlayarak anlamaya çalışmaktır. Bunun için de bu alanda gerekli bilgileri oluşturur, biriktirir ve kullanırlar. Bunu yaparken de, bireyin içinde bulunduğu siyasal, kültürel, toplumsal ve ekonomik atmosferi sürekli göz ardı ederler.

Erdoğan Özmen, "Psikiyatri, Psikoloji, Politika" adlı kitabında bu durumu kesin bir dille eleştirerek **"(P)sikiyatri/psikolojinin birey bahsinde (temel bir varsayım olarak) taşıdığı felsefi bağlamın burjuva düşünme biçiminin temel dayanaklarından birisini oluşturduğu, toplumsal eylemin/dönüşümün odak noktasına 'birey'i yerleştirerek bir anlam kaydırıcı vazifesine memur olduğu, toplumsal bütünlüğe dair analizler karşısında epistemolojik bir mevzi olarak gördüğü ileri sürülebilir."** demektedir.

Dilthey, psikiyatride hasta-hekim ilişkisi içerisinde değil de, genel olarak anlama kavramını şu şekilde açıklamaktadır: **"Her bir tekil insani ifade, birçok kimse için ortak olan bir şeyi ve bu nedenle de nesnel zihin alanının bir bölümünü temsil eder. Her bir sözcük ya da cümle, her bir jest ya da iltifat tarzı, her bir sanat eseri ve her bir tarihsel eylem, yalnızca kendisini ifade eden insan ile onu anlayan insan, ortaklaşa paylaştıkları bir şeyle birbirlerine bağlı olduklarından dolayı anlaşılabilir; birey, her zaman, bu ortak alanda yaşar, düşünür, eylemde bulunur ve aynı zamanda anlar."**

Bu tanımlamadaki ilişki tarzı, psikoloji ve psikiyatride görülmez. Psikoloji ve psikiyatrideki tek amaç karşıdaki insanı anlamak değildir. Hedeflenen şey, anlaşılan noktadan sonra o insanı değiştirmeye yöneliktir ve asıl tehlike de bundan sonra ortaya çıkmaktadır. Anlaşılan ve var oluşsal (nesnel) bilgisine tam olarak ulaşılan şey, değiştirilmeye/dönüştürülmeye açıktır. Bu ilişki tarzı ya da daha doğrusu müdahale tarzı, **"insan bilinebilir"** iddiasına dayanır. İnsan bilinebildiğine göre, insandaki yerleşik değerler dışında gelişen yanlış/anormal kabul edilen davranışlar ve düşünce biçimleri de değiştirilebilir. Ancak, böyle bir müdahalede bulunabilmek için insana dair bilgilerimizin doğru ve kesin olması gerekir. Oysaki bu bilgilerin ve müdahale yöntemlerinin hiçbirinin doğruluğu ve kesinliği test edilmiş değildir.

Bunun eleştirisini varoluşçu bir psikolojiye yönelen psikologlar yapmışlardır. Pozitivizmin yöntemine yönelik şüpheler öteden beri dile getiriliyordu. **"Tüm insan davranışlarını yasa benzeri, nedensel terimlerle açıklamak-R.D.Laing ve**

arkadaşlarının özellikle protesto ettiği gibi-normal dışı davranışlarda sorulacak sorunun, her zaman hangi yanlış işlevin(malfunction) ona neden olduğunu var saymaktır. Fakat bu, söz konusu olan davranışının, dünyayla baş etmeye çalışmanın bir yolu olarak, stratejik olabileceği özelliğini gözden kaçırır. Bu gözden kaçırmanın da, bilinçli özneler olarak ele alınmaları gerekirken, aktörleri, manipülasyon nesnelerine indirgemek olduğunu ileri sürer Laing.” (Aktaran, Quentin Skinner, Teorinin Dönüşü)

İnsan bilgisi söz konusu olduğunda doğru nasıl tanımlanabilir? Öyle ya, doğru bilgiye sahip olmadan bir başkasına müdahale hakkı kabul edilemez ve haklı da gösterilemez. Bilimin kabul ettiği gibi, insan bilgisini düşünce üretmek mümkün ancak bu bilginin doğruluğunu maddi yaşamın içerisinde sınamak ve test etmek zordur. Zorluk, bu bilgilerin doğruluğunu denerken karşımızdakine zarar verme ihtimalinden kaynaklanır. İşte bu durum, tüm psikiyatri ve psikoloji alanının da çok önemli tartışmalar neden olmaktadır.

Bu noktada, felsefi açıdan “doğru” kavramına nasıl yaklaşıldığını ve nasıl tanımlandığını kısaca gözden geçirmek gerekiyor.

“Doğru” kavramı daha çok doğa bilimlerinin kullandığı yöntem temel alınarak tanımlanmaktadır. Doğa bilimlerinde “doğru bilgi”ler tek tek örneklerden yola çıkılarak ve bilimsel yöntemle dayalı olarak evrensel yasa ve kuramlara ulaşmaktır. Bu yöntemle ortaya çıkarılan ve doğrulanan sonuçlar, bizim o olay ve olgulara yönelik doğru bilgilerimizdir.

Bilimdeki pozitivist anlayış, aynı yöntemin insan bilimlerinde de (özellikle psikolojide) uygulanmasını savunmaktadır. Bu öneri büyük oranda kabul görmüş ve uzun süre insan bilimleri alanında etkili olmuştur. Bir dizi şaşırtıcı ve ilginç olguyu açıklamak, onların oluşum süreçlerinin ve meydana gelişlerinin bilinen bir doğal ya da istatistiksel yasadaki çıkarılabileceğini ve böylece “ön-denebileceğinin gösterme sorunu olarak ele alındı.” Bu analiz, toplum bilimcilerini, toplumsal olguları açıklarken, tek kabul edilebilir bir temel olarak düzenlilikler aramaya yönlendirdi. Buna paralel olarak da, “onların, insan eylemlerinin, prensipte doğa olaylarının açıklanmasına benzer bir yolla değerlendirilmemesi ve açıklanmaması için hiç bir nedenin olmadığına inanmalarını da gerektirdi.” (Alıntılar, Quentin Skinner age.)

Doğa bilimlerinin kendilerine konu yaptıkları tek tek ortaya çıkan olaylar maddi dünyanın içindedir yani insanın dışındadır. Somut ve görünebilir. İnsanın ruhsal durumunu yani iç dünyasını konu eden bilimler ise, deyim yerindeyse görünmez olanla yani insanın içindeki yaşantılarla ilgilenirler. “Doğayı açıklarız, ruh olaylarını ise anlarız.” diyordu Dilthey. Doğa bilimlerinin nesnel dünyası ile ruhsal bilimlerin konusu arasındaki büyük ayrılığı ve onların kavranılmasının da çeşitli olacağına vurgu yapmak istiyordu. Dilthey’e kadar yapılan ruhsal bilim çalışmalarında amaç bilgiye yönelikti. Dilthey’in öne sürdüğü yeni ruhsal bilim tanımlaması ise “anlama”ya yöneliktir ve anlamaya erişmeye çalışır.

Son yıllarda, mutlak doğru hevesinden oldukça uzaklaşan doğa bilimleri şu şekilde savunulmaktadır: **“Doğa bilimcileri, tikel gözlemleri kümelenendirme ve bir düzen (kosmos) varsayımı çerçevesinde anlamlandırma, böylece, kesinlik iddiası kuşkulu olsa da işe yarar bilgileri ve iletişim ortamında iletilebilirliğini sağlama açısından diğer bilgi türlerine göre bir üstünlük sağlamaktadır. Üstelik, doğruların kanıtlanabilirliği ile yetinmeyip, öyle önermeler içinde formüle ediliyor ki, bunların Popperci anlamda yanlışlanabilmeleri de mümkündür.”**

Geçerken, Popperci yaklaşıma da kısaca değinmek gerekiyor. Popper, bir inancın doğru bilgi olabilmesi için tek koşul olarak, o inancın yanlışlaşabilmesi için düzenlenmiş "önemli bir deney"e sunulmasını ve bu testi başarılı olarak geçerse, bilimsel olarak itibarlı olacağını ileri sürer. Eğer bir önerme-ya da kuramda yer alan önermeler yığını-yanlışlanabilirlik testinde başarısız olursa ya da yanlışlanabilirliğe sunulduğunda başarılı olmadığı kanıtlanırsa, sözünü ettiğimiz önermenin hiç bir anlam ifade etmediğinin açık bir göstergesini elde ederiz.

Bu tanımlamayla birlikte, toplumsal bilimler, **"bildirisel olarak olgusal olanı, salt normatif ya da metafiziksel olan iddialardan ayırt etmeye ilişkin hazır ve kolay bir yolun kendileri için sağlanmış olduğunu gördüler ve böylece kendilerini hakiki bilimler olmaya doğru yönelen dar ve sınırlı bir patikaya yerleştirdiler."** "Açık toplum ve düşmanları" konusundaki polemiğinde bizzat **Popper** bu ayrımlar üzerinden kışkırtmalarda bulundu. Marksizm, psikanaliz ve ütopyacı toplum felsefesi tarihin çöplüğüne atılırken, yalnızca "bölük-pörçük" ampirik araştırma öneriliyordu.

Bu tartışmalara yönelik gelişen tepkiyi **Quentin Skinner**, "Teorinin Dönüşü" başlıklı makalesinde şu şekilde değerlendiriyor: **"Bu genel dönüşümler arasında, belki de en önemli olanı, doğa bilimlerinin toplum bilimlerinin pratiği için uygun hatta geçerli bir model sunduğu varsayımına karşı yaygın bir tepkidir. Büyüyen şüphenin en büyük yansıması, insan davranışlarının açıklanması ile doğa olaylarının mantıksal olarak farklı girişimler olduklarına ve böylece tüm başarılı açıklamaların aynı tüm dengelimci modeli ifa etmesi gerektiğine dair pozitivist inancın temelde yanlış kavrandığına ilişkin bir düşüncenin dirilmiş olmasıydı."**

Sonuç olarak, kontrollü bir şüphecilikle karşımızdakini bilmek ve anlamak her zaman olanaklıdır. Burada gözden kaçırılmaması gereken tutum, karşımızdakini kendi gerçekliği içinde ve anlam dünyasında ele alıp anlamaya çalışmak ve farklı bir birey olduğunu unutmadan, bireysel seçimleri ve kişisel özellikleri çerçevesinde görmek, kendi değer ve anlam dünyamızı işin içine katmamaya özen göstererek tanımdır.

Mehmet Ali YAZICI
iletisim@PolitikaDergisi.com

Yorumlar

- [Bilim/Kuramsal](#) [2]
- [Toplumsal](#) [3]

Kaynak URL (28/04/2024 - 23:04 tarihinde yazdırıldı):
<http://politikadergisi.com/okur-makale/insani-anlamak>

Bağlantılar:

- [1] <http://politikadergisi.com/pd-uye/mehmet-ali-yazici>
[2] <http://politikadergisi.com/category/icerik-kategorileri/bilimkuramsal>
[3] <http://politikadergisi.com/category/icerik-kategorileri/toplumsal>